

BACHELOROPPGAVE

Du ser det ikke før du tror det – tør du tenke det verste?

Hvordan kan våre holdninger som profesjonelle påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep?

Av
Kandidatnummer 94
Randi Harberg

You do not see it until you believe it - do you dare think the worst?

Barnevern, Bachelorstudium

BSV5-300

Mai 2015

Avtale om elektronisk publisering i Høgskulen i Sogn og Fjordane sitt institusjonelle arkiv (Brage)

Jeg gir med dette Høgskulen i Sogn og Fjordane tillatelse til å publisere oppgaven (Skriv inn tittel) i Brage hvis karakteren A eller B er oppnådd.

Jeg garanterer at jeg er opphavsperson til oppgaven, sammen med eventuelle medforfattere. Opphavsrettslig beskyttet materiale er brukt med skriftlig tillatelse.

Jeg garanterer at oppgaven ikke inneholder materiale som kan stride mot gjeldende norsk rett.

Ved gruppeinnlevering må alle i gruppa samtykke i avtalen.

Fyll inn kandidatnummer og navn og sett kryss

Kandidatnummer 94 og Randi Harberg

JA NEI

Innholdsfortegnelse

1.0 Du ser det ikke før du tror det - tør du tenke det verste?	5
1.1 Temavalg og problemstilling	5
1.2 Oppbygging av oppgaven	6
2.0 Metode og fremgangsmåte.....	7
2.1 Litteratur, søkeprosess og viktig empiri	8
3.0 Seksuelle overgrep: Definisjoner og forskning på feltet.	10
3.1 Straffelovens definisjon på seksuelle overgrep	11
4.0 Tabu som et kulturelt fenomen og barns perspektiv.....	12
4.1 Tabu – et kulturelt fenomen	12
4.2 Hva kjennetegner et barns perspektiv?	13
4.3 Empati og anerkjennelse	14
5.0 «Fortjener du å høre min historie?»	15
5.1 Hvorfor forteller ikke barn om seksuelle overgrep?	16
5.2 Den profesjonelles holdning til barnet.....	17
5.3 Hvordan kan vi trygge barn til å fortelle?	19
5.4 Tilretteleggelse av rommet	21
5.5 Direkte kommunikasjon og åpne spørsmål – hvordan får til den frie fortellingen?.....	22
5.6 Anerkjennende kommunikasjon med barn.....	23
5.7 Hvordan ivareta barnets følelsesmessige reaksjoner ved avdekking av seksuelle overgrep?	24
5.8 Håndtering av det smertefulle	24
6.0 Oppsummering.....	26
Litteraturliste.....	28

1.0 Du ser det ikke før du tror det - tør du tenke det verste?

Sitatet «Du ser det ikke før du tror det» kan gjenkjennes fra Inga Marte Thorkildsen og den nasjonale konferansen om tidlig innsats rettet mot barn i alderen 0-6 år fra 2013 (Regjeringen, 2013). Thorkildsen har også nylig gitt ut en bok som heter «Du ser det ikke før du tror det. En kampskrift for barns rettigheter» (Thorkildsen, 2015). Første gang sitatet «Du ser det ikke før du tror det» ble brukt, var i Oslo på en konferanse om diskriminering av mennesker på grunn av seksuell orientering (Lystad, 2006, s.30). Jeg velger å bruke utsagnet fordi at «Du ser det ikke før du tror det» har vært i mitt vokabular under hele min tid som barnevernspedagogstudent. Jeg assosierer utsagnet «Du ser det ikke før du tror det» med at vi må våge å tro at seksuelle overgrep skjer, før vi kan bli i stand til å oppdage at dette faktisk skjer.

1.1 Temavalg og problemstilling

Jeg tenkte i utgangspunktet å skrive om noe som omhandlet den profesjonelle voksne sitt mot til å tørre å tenke det verste. 16.01.2015 leste jeg en artikkel på VG med tittelen «Fem tiltalt i en av Norges største overgrepssaker» (Arntsen, 2015). Avisartikkelen omhandlet seksuelle overgrep mot barn helt nede i spedbarnsalder og opp til barn tenårene, og motiverte meg til å velge «Seksuelle overgrep» som tema. Jeg etterlyser økt fokus på hvordan vi som profesjonelle kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep. For å oppnå dette, er min oppfatning at vi må se på oss selv og hvordan våre holdninger kan påvirke barn i avdekkende samtaler. Avdekking kan defineres som når den utsatte for første gang forteller om overgrep til for eksempel et familiemedlem eller en voksen i skolen, til helsesøster eller politi. Juridisk sett vil ikke avdekking ha funnet sted før det har vært en rettsak hvor en kan fremme bevis for at overgrepene har skjedd (Søftestad, 2008). Jeg vil vise til Straffeloven i kapittel 3.1.

Det fremkommer at avdekking av seksuelle overgrep kan fungere som en behandling for den utsatte. Men om avdekkingen blir dårlig håndtert kan det være mer skadelig for barnet enn om det ikke ble avdekket i det hele tatt. Godt samarbeid mellom de tverrfaglige etatene er svært viktig for at barna skal bli godt ivaretatt. De profesjonelle må besitte god kunnskap og kompetanse på feltet for at det skal være til nytte for barna. De må være bevisst sine roller

og kjenne til hvilke prosedyrer de skal følge når det avdekkes mistanke om seksuelle overgrep (Meld. St. 53.(1992-1993)). Selv om dette er fra en eldre stortingsmelding, er min oppfatning at dette er like relevant i dag som det var for tjue år siden. Den bekrefter mye av tankene jeg har hatt i oppgaveskrivingsprosessen.

Det er min oppfatning at hvordan vi responderer på barnet og det barnet forteller, har innvirkning på hva barnet våger å dele med oss. Vi må respektere barnet og se på det som et kompetent menneske som er ekspert på sine opplevelser. Hvordan skal vi som profesjonelle være i barnesamtalen? Hvordan skal vi oppføre oss i møte med barn hvor det mistenkes at det har vært utsatt eller utsettes for seksuelle overgrep? I hvilken grad kan barnet bli påvirket av våre holdninger når de prøver å fortelle? Dette er spørsmål jeg vil diskutere i drøftingsdelen av oppgaven min. Problemstillingen min blir på bakgrunn av disse refleksjonene som følger:

Hvordan kan våre holdninger som profesjonelle påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep?

Formålet mitt med denne problemstillingen er få en bedre forståelse for effekten av våre holdninger i profesjonelle samtaler med barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Jeg har nå beskrevet valg av tema og problemstilling, og skal nå beskrive oppgavens oppbygging.

1.2 Oppbygging av oppgaven

I kapittel 2 skal jeg beskrive metodevalg og fremgangsmåte. Her skal jeg begrunne litteraturvalg og beskrive hvordan jeg har benyttet meg av litteraturen jeg har valgt. Jeg skal også vurdere om forskningen jeg har valgt er valid i forhold til problemstillingen min. I kapittel 3 vil jeg beskrive definisjoner på seksuelle overgrep, samt hva som defineres som seksuelle overgrep i Straffeloven.

Kapittel 4 vil bestå av min teoridel. Her vil jeg beskrive tabu som et kulturelt fenomen, og definere barns perspektiv. For å avgrense oppgaven velger jeg å fokusere på barn mellom fire og tolv år.

Ut fra det kulturelle perspektivet på tabu vil jeg trekke frem tabu som et kulturelt fenomen (Leira, 1990) og hvordan dette kan påvirke våre holdninger til seksuelle overgrep. Jeg vil ta opp tabu som et kulturelt fenomen fordi seksuelle overgrep fortsatt er et tabuisert tema i dagens samfunn (Søftestad, 2008). Her skal jeg diskutere hvordan tabu og våre holdninger til seksuelle overgrep kan påvirke barns perspektiv på det å tørre å fortelle om seksuelle overgrep til en voksen. Jeg vil også understreke viktigheten av anerkjennelse og empati.

For å diskutere hvordan vi kan få barn til å tørre å fortelle om seksuelle overgrep, vil jeg benytte meg av komponenter fra den dialogiske samtalemotoden (senere omtalt som DCM). Her vil jeg trekke frem hvordan vi kan tilrettelegge for samtalen for å få barnet til å føle seg trygg til å fortelle fritt. Barn som blir utsatt for seksuelle overgrep, kan bli utsatt for et tabuisert traume (Leira, 1990). Dette vil jeg diskutere i kapittel 5 for å vise til en av de psykologiske konsekvensene det kan ha å bli utsatt for seksuelle overgrep. Jeg ønsker videre å fokusere oppgaven mot anerkjennende kommunikasjon og det å skape trygghet for barn som har vanskelige ting å fortelle om. Videre vil jeg fremheve viktigheten av kunnskap og kompetanse om seksuelle overgrep og samtaler med barn, da kunnskap om tema har noe å si for hvilke holdninger vi har (Lystad, 2006). I slutten av kapittelet vil jeg drøfte viktigheten av støtte og samarbeid i arbeid med overgrepssproblematikk. Jeg tenker at dette er viktig å diskutere da min oppfatning er at støtte og samarbeid vil påvirke våre holdninger, og holdningene våre vil påvirke hvordan vi jobber i møte med barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

I kapittel 6 vil jeg skrive en oppsummering og konklusjon hvor jeg beskriver komponentene jeg har tatt i bruk for å diskutere hvordan våre holdninger kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep.

2.0 Metode og fremgangsmåte

Metode er det verktøyet vi bruker for å få svar på det vi ønsker å undersøke (Dalland, 2012).

I min oppgave står valget mellom to metodiske innfallsvinkler, enten å gjøre en egen empirisk studie eller å gjennomføre en litteraturstudie. Empiriske studier går ut på

innsamling av data ved å gjennomføre kvalitative eller kvantitative undersøkelser. Et eksempel på en kvalitativ undersøkelse er å gjøre kvalitative intervju. Kvalitative intervju handler om å få svar på intervjupersonens egen oppfatning av tema en intervjuer om. En kvantitativ undersøkelse går ut på å innhente målbare data fra et visst antall undersøkelsesobjekter (Dalland, 2012, s.112). Å gjøre en litteraturstudie består i å samle inn og gjennomgå forskningslitteratur av forfatter, som vil si at materialet jeg bruker henter jeg fra vitenskapelige forskningsartikler (Støren, 2013, s.16). Ved litteraturstudie får jeg ikke vist til noe ny informasjon (Støren, 2013), men jeg kan få en dypere forståelse for hvordan vår atferd kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep. Siden jeg er ute etter en dypere forståelse av hvordan vi kan gå fram for å øke barnets mot til å fortelle, vil jeg hevde at min litteraturstudie er kvalitativ. Jeg har hovedsakelig brukt forskningslitteratur som er basert på kvalitative data.

For å belyse min problemstilling velger jeg altså å gjøre en litteraturstudie da jeg ser at det finnes god og relevant forskningslitteratur som tar opp dette tema. Jeg tenker også at litteraturstudie er mer aktuelt med tanke på tidsperspektiv. For meg ville det blitt aktuelt med en empirisk studie hvis jeg skulle skrevet en større oppgave, som en masteroppgave eller en doktoravhandling.

I kapittel 2.1 vil jeg vise til databaser og søkeord jeg har brukt for å finne relevant litteratur som underbygger problemstillingen min. Jeg vil også beskrive hovedkildene jeg har brukt i oppgaven. Til slutt vil jeg nevne noe av litteraturen jeg har valgt bort, og hvorfor denne har blitt bortlagt.

2.1 Litteratur, søkeprosess og viktig empiri

I arbeidet med min oppgave har jeg benyttet meg av både primærkilder og sekundærkilder. Forskningsartikler som publiseres for første gang kan være eksempel på primærkilder, mens sekundærkilder kan være når forfatteren refererer til en annen forfatter i teksten sin (Støren, 2013, s.61). Før jeg avgjorde hvilke forskningsartikler jeg skulle bruke, vurderte jeg validiteten for hvorvidt forskningen var relevant for min problemstilling. Vurdering av validiteten vil si at jeg finner ut noe om gyldigheten av det forfatteren har undersøkt (Leseth & Tellmann, 2014). Når det kommer til mitt valg av forskningslitteratur, vil jeg si at

forskningen jeg har valgt er valid. Forskningen gir meg bra innsikt til svare på hvordan våre holdninger som profesjonelle kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep.

For å finne relevant forskningslitteratur har jeg hovedsakelig benyttet meg av søkemotorene «Oria» og «Academic Search Premier». I «Oria» har jeg brukt søkeord som «seksuelle overgrep», «samtale*» og «barn*», som førte til at jeg fant en artikkel av Søftestad i tidsskriftet *Fokus på familien* fra 2004; «Fagfolks følelsesmessige reaksjoner – en ressurs i tverretattlig arbeid med overgrepssaker». Denne artikkelen velger jeg å bruke for å diskutere profesjonelles holdninger til barn, og ivaretagelse av fagfolk som arbeider mye med overgrepssaker.

Søftestad har skrevet flere bøker og artikler som omhandler seksuelle overgrep. Flere av disse finner jeg relevant for å svare på min problemstilling. Da overgrepssproblematikk er noe som har interessert meg lenge, kjente jeg til noen av Søftestad sine bøker fra før. Søftestad viser en del til Halldis Karen Leira når hun diskuterer tabu, tabuisert traume og anerkjennelse. Jeg har med dette valgt å bruke resultatene fra Leiras forskningsprosjekt fra 1988. Forskningsprosjektet omhandler en intervensjonsmodell for gruppearbeid med barn og unge som er utsatt for vold i familien. Jeg har også benyttet meg av en kortere og oppdatert artikkel fra samme forskningsprosjekt som heter; «Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse del I og II». Jeg forstår Leiras (1988; 1990) forskningsprosjekt som en primærkilde, da hennes prosjekt innhentet ny informasjon om viktigheten av anerkjennelse for avdekking i samtale med barn og unge.

For å forstå barnets perspektiv, har jeg benyttet meg av den empiriske studien til Langballe, Gamst & Jacobsen fra 2010. Her beskriver de DCM trinn for trinn. Jeg vil også benytte meg av boka til Gamst (2011), da DCM her er oppdatert og grundigere beskrevet. DCM er en metode som hovedsakelig benyttes i avhør av barn for å avdekke vold eller seksuelle overgrep (Gamst, 2011). Langballe, Gamst & Jacobsen (2010) sitt hensikt med forskningsprosjektet var å fremskaffe og prøve ut DCM i avdekkende samtaler i barnevernet, samt kompetanseheving blant ansatte i barnevernet. Prosjektet innebærer både innovasjon og forskning (Langballe, Gamst og Jacobsen, 2010, s. 12).

Eksempel på engelske søkeord jeg brukte for å finne relevant forskning, var «sexual abuse», «children», «child perspective», «Azar», «burnout» og «dialogic research». De engelske

søkeordene førte meg til to empiriske studier jeg har benyttet meg av i oppgaven. Den ene empirien er en Italiensk studie (Crisma, Bascelli, Paci & Romito, 2004) hvor det har vært gjennomført kvalitative intervju av 36 ungdommer som har vært utsatt for seksuelle overgrep. Intervjuene har vært anonyme via telefon og har omhandlet ungdommens frykt, hindringer og behov for å fortelle om seksuelle overgrep.

Den andre studien som vekket min interesse er en kvalitativ studie gjennomført i Norge (Flåm & Haugstvedt, 2010), som omhandler voksnes oppmerksomhet mot barns første tegn på seksuelle overgrep.

Jeg har valgt bort noen bøker som jeg fikk treff på i søkeprosessen. Noen av disse bøkene er «Barn i risiko» av Øyvind Kvello (2010), «Sveket I» (2009) og «Sveket II (2010) av Kari Killen og «I dialog med barnet – Intersubjektivitet i utvikling og dialog med barnet» av Bjørg Røed Hansen (2012). Bøkene har litteratur jeg kunne benyttet, men jeg har valgt å prioritere Sjøftestad og Gamst da jeg ser at disse bøkene fordyper seg mer i retning av min problemstilling.

Søkene mine førte til at jeg endret problemstillingen min hvor jeg valgt å bytte ut begrepet «atferd» med begrepet «holdninger». Grunnen er fordi at vår atferd formes av våre holdninger (Lystad, 2006), og da var begrepet holdninger et mer dekkende ord for min problemstilling.

3.0 Seksuelle overgrep: Definisjoner og forskning på feltet.

For å forklare hva seksuelle overgrep er, vil jeg bruke Sjøftestad (2004) og Gamst (2011) sine definisjoner på seksuelle overgrep. Jeg skal også beskrive den juridiske delen av sakskomplekset ved å forklare hva som defineres som seksuelle overgrep i Straffeloven.

I følge Sjøftestad (2004, s. 38) er det vanligst å definere overgrep som alle seksuelle krenkelser mot den overgrepsutsatte, mens enkelte definerer seksuelle overgrep til kun å gjelde gjennomført samleie. Før skilte en ofte mellom incest og seksuelle overgrep, hvor incest omhandler seksuelle overgrep mot barn som blir begått av nær familie (Sjøftestad, 2005, s. 38). I dag brukes ofte seksuelle overgrep som en felles betegnelse for både incest og

seksuelle overgrep mot barn. Gamst (2011, s. 85) definerer seksuelle overgrep om når voksne trekker barn inn i et seksuelt aktivitetsmønster som ikke passer med barnets utvikling, og som barnet da ikke vil forstå. Barnet er ikke i stand til å samtykke eller avslå handlingene grunnet avhengighetsforhold til overgriperen. Overgriperen bruker barnet for å tilfredsstille egne seksuelle behov på bekostning av barnets behov. Seksuelle overgrep kan variere til alt fra at barnet eksponeres for seksuell aktivitet uten direkte fysisk berøring, til fysisk berøring og penetrering (Gamst, 2011, s. 85).

3.1 Straffelovens definisjon på seksuelle overgrep

I Straffeloven, kapittel 19, fremkommer paragrafer som forklarer seksuelle aktiviteter som regnes som overgrep. Disse er ifølge Sjøftestad (2014) delt inn i tre grupper. Jeg viser her kun til det som er gjeldende for barn under den seksuelle lavalder, som er 16 år (Straffeloven, 1902). Straffeloven § 201 definerer seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd i nærvær av eller ovenfor barn under 16 år. Eksempler på seksuelt krenkende eller uanstendig atferd kan være blotting eller verbale krenkelser, samt krenkelser ved bruk av telefon, internett eller annen elektronisk kommunikasjon. Straffeloven § 200 befatter den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket til dette (Straffeloven, 1902). Med seksuell handling menes fysisk kontakt mellom overgriper og den utsatte. Eksempel på seksuell handling fra overgriper kan være beføling av kjønnsorganer eller bryster til den fornærmede. Befølingen foregår utenpå eller innenfor fornærmedes klær. Det er også straffbart å lede den fornærmede til å utvise uanstendige handlinger av seksuell karakter (Sjøftestad, 2014, s.24). I Straffeloven (1902) § 192-199 beskrives ufrivillig seksuell omgang. Med seksuell omgang menes alle typer inntrengning i kroppens hulrom, som oralt, analt eller vaginalt. Bestemmelsen omfatter også seksuelle handlinger av en viss intensitet, som for eksempel beføling inni en annens kjønnsorgan, masturbering eller samleielignende bevegelser. Ved seksuell omgang med barn menes også innføring av penis mellom ytre og indre kjønnslepper (Sjøftestad, 2014, s.24).

Hvordan vi som profesjonelle forstår hva som er seksuelle overgrep, har noe å si for hvordan vi møter barn på det de forteller. Min oppfatning er at det tabuiserte synet på seksuelle

overgrep kan ha stor innvirkning på hvordan vi som profesjonelle møter barnet, noe som vil påvirke barnet til å fortelle eller ikke fortelle.

4.0 Tabu som et kulturelt fenomen og barns perspektiv

Jeg vil benytte meg av begrepet tabu som et kulturelt fenomen (Leira, 1990) for å forstå hvordan våre holdninger kan påvirke barn i avdekkende samtaler. Holdninger består av tanker, følelser og atferd (Fröjelin, Åhslund & Brunsvik, sitert i Lystad, 2006, s.26). I følge Lystad (2006) må det være overenstemmelse mellom tanker, følelser og atferd for at vi skal kunne drøfte begrepet holdning. Jeg vil diskutere den profesjonelles holdninger i kapittel 5.

Kan våre holdninger påvirke barns perspektiv på seksuelle overgrep? En sentral forutsetning i min oppgave er altså at jeg antar at de voksne har tabuiserte forestillinger om hvordan de skal møte barn som har opplevd seksuelle overgrep. Jeg vil også beskrive begrepet tabuisert traume kapittel 4.1 for å forklare mulige konsekvenser av seksuelle overgrep.

4.1 Tabu – et kulturelt fenomen

Ifølge Leira (1990, s.17) er tabu et kulturelt fenomen, og kan forstås som et sosialt forbud mot å fortelle eller synliggjøre tema samfunnet oppfatter som tabu. Den som prøver å synliggjøre tabuiserte tema, risikerer ifølge Leira (1990) å møte forakt fra andre. Forakt fra andre kan føre til skamfølelse hos den overgrepsutsatte, og individet vil unngå det tabubelagte for å slippe unna følelsen av skam (Leira, 1990, s. 17). Leira (2003, s. 83) har lenge hevdet at et av de største problemene til barn og ungdom er kulturens tabu, da dette forbyr oss å se hvordan andre har det. Tabuisering av det traumatiske fører til at den subjektive opplevelsen av traumet blir ugyldiggjort for den det gjelder og omgivelsene rundt (Leira, 1990, s. 17).

Ut fra dette vil jeg forklare begrepet tabuisert traume, da dette handler om de psykologiske konsekvensene ugyldiggjøring av andres traumer kan ha (Leira, 1990, s.18). Ugyldiggjøring av traumer kan føre til store psykiske problemer for den som har vært utsatt for traumet (Leira, 1990, s. 17). Hos barn kan tabuiserte traumer føre til selvattribuering, som betyr at barnet

ser på seg selv som årsaken til at overgrepene skjer. Når verden blir utrygg for barnet, kan selvattribuering være en strategi for å mestre det grusomme (Leira, 1990, s. 19). Selv om dette kan tenkes til å være en mestringsstrategi, er det slik at selvattribuering fører til økt selvforakt og resignasjon (Leira, 1990). Kan tabuiseringen av traumet forverre traumet?

Leira (1990, s.17) beskriver en ungdom som ble avfeid av broren da han prøvde å fortelle at moren hadde vært utsatt for mye «ufrivillig seksualitet» fra faren. Konsekvensene ble at gutten som opplevde å bli avvist av broren ble innlagt på ungdomspsykiatrisk klinikk. Ved å bli avvist når en prøver å fortelle om et traume, får ikke vedkommende muligheten til å bearbeide traumet følelsesmessig (Leira, 1990, s.18). Vi lever i en kultur som ikke vil erkjenne at seksuelle overgrep mot barn skjer (Søftestad, 2008). Jeg vil senere hevde at det tabuiserte synet på å samtale om seksuelle overgrep også eksisterer blant oss som profesjonelle. Dette vil jeg drøfte i kapittel 5.

Ifølge Leira (2003, s.83) er tabu er en grunnleggende og undervurdert kraft som skaper psykiske problemer (Leira, 2003, s. 83). Min oppfatning er at vi som fagfolk må tørre å erkjenne at seksuelle overgrep skjer, og for at barn skal føle seg trygge nok til å fortelle er anerkjennelse og empati en viktig del av avdekkende samtaler. Anerkjennelse og empati skal jeg gjøre rede for i kapittel 4.3.

I neste kapittel skal jeg beskrive hva som kjennetegner barns perspektiv. Jeg vil også beskrive barns språkutvikling og deres evne til å fortelle om seksuelle overgrep.

4.2 Hva kjennetegner et barns perspektiv?

For å forstå et barns perspektiv er det ifølge Gamst (2011, s.120) viktig at vi tar hensyn til barnets subjektive opplevelser, og respekterer at det er barnet som sitter med spisskompetansen på sitt eget liv. Med barnets subjektive opplevelser menes hvordan barnet opplever og føler sin verden (Gamst, 2011). Ifølge Sommer, Samuelsson & Hundeide (2010, s. 23) representerer et barns perspektiv dets persepsjoner, erfaringer og forståelse av egen livsverden. Ved persepsjon menes den tolkningen vi gjør ut fra den informasjonen vi får fra barnet (Sommer, Samuelsson & Hundeide (2010). Jeg mener det er viktig å få frem at et barns perspektiv ikke er det samme som barneperspektiv. Et barneperspektiv er konstruert av voksne, altså den voksnes oppfatning av hvordan barn opplever verden (Sommer,

Samuelsson og Hundeide, 2010). For å prøve å forstå et barns perspektiv og deres evne til å fortelle om seksuelle overgrep, vil jeg nå si noe om barns språkutvikling.

Mange barn er i stand til å føre en samtale allerede fra to års alderen, men det krever ekstra erfaring og kunnskap da det er svært krevende å gjennomføre en dialog med så små barn (Gamst, 2011, s. 124). For å avgrense velger jeg å fokusere på barn mellom fire og tolv år. Vi må ha kunnskap om hvor barnet ligger utviklingsmessig i forhold til sin alder. Jeg tenker at når det gjelder avdekkende samtaler, spiller språkutviklingen en stor rolle. Når barnet er mellom tre og fem år eksploderer barnets ordforråd og de blir bedre på å gjengi egne opplevelser ved bruk av språket (Gamst, 2011, s.51). Når barnet er mellom fem og syv år blir barnet bedre på å prate ved bruk av fullstendige setninger. Fra syv til tolv års alderen vil barnet få økt forståelse for andres perspektiv, og de kan dermed være mer disponert for å bli påvirket av hva som er sosialt akseptert og ikke (Gamst, 2011, s.51-53). Barnet vil altså evne å forstå konsekvensene av å fortelle om seksuelle overgrep allerede fra seks-syv årsalderen (Søftestad, 2008, s.138). Jeg vil her vise til Leiras (1990) påstand om at tabu som et kulturelt fenomen er en årsak til at barn og ungdom ikke våger å fortelle om vanskelige opplevelser. For at vi skal få historien til barn fra barns perspektiv må vi ha empati for barnet og dets historie, samt en anerkjennende holdning. Jeg skal i neste del forklare begrepene empati og anerkjennelse.

4.3 Empati og anerkjennelse

Begrepet empati kan forklares ved at den profesjonelle prøver å innta barnets perspektiv, og vise en positiv holdning ved å anerkjenne barnet. Ruud (2012, s. 20) beskriver anerkjennelse som å akseptere barnets måte å presentere seg selv og sine opplevelser på. Jeg oppfatter anerkjennelse som en sentral evne vi må besitte for å være i stand til å innta barns perspektiv. For å oppnå tillit fra barnet og skape en god relasjon, vil empati ifølge Gamst (2011, s.40) være en grunnleggende forutsetning. Empati handler om å kunne leve seg inn i barnets opplevelse og vise en forståelse for hva barnet formidler. Ved empatisk innlevelse beholder vi vårt eget perspektiv og har en kontroll over våre egne følelser, samtidig som vi har hovedfokus på barnets perspektiv (Gamst, 2011, s. 41; Killen, 2013, s.46-47). Ved å anerkjenne barnet gir du barnet rett til å ha egne meninger og eie sin historie. Vi trenger

ikke være enig i det barnet forteller, men vi må vise velvilje til å la barnet ha sin egen opplevelse. Ved å gjøre dette aksepterer vi barnet og dets følelser (Schibbye, 1988, s. 166-169).

Vi anerkjenner barnets historie ved å ha en væremåte som viser at vi lytter, forstår, respekterer og viser empati for barnet vi kommuniserer med (Gamst, 2011, s. 43; Kinge, 2006). Ved å forholde oss anerkjennende til barnet, kan barnet oppleve en følelse av egenverdi. For å opptre anerkjennende må profesjonsutøveren ta i bruk hele seg, både intellektuelt og følelsesmessig (Kinge, 2006, s. 73). Ved å utvise en empatisk anerkjennelse, kan barnet bli motivert til å fortelle (Gamst, 2011, s. 43).

Jeg har nå i teoridelen beskrevet tabu som et kulturelt fenomen og sagt litt om barns perspektiv. Tabu har jeg forklart som et kulturelt fenomen som handler om ugyldiggjøring av andres traumer. Ugyldiggjøring kan føre til tabuisert traume (Leira, 1990). Jeg har også beskrevet begrepene anerkjennelse og empati da dette er viktige egenskaper å trekke frem for å svare på min problemstilling. I neste kapittel skal jeg drøfte hvorfor barn ikke forteller om seksuelle overgrep, og hvordan våre holdninger påvirker barnets mot til å fortelle.

5.0 «Fortjener du å høre min historie?»

Når et barn utsettes for seksuelle overgrep, er dette ofte fra en person barnet opparbeidet tillit til. I det tillitspersonen begår et seksuelt overgrep, vil barnet oppleve et alvorlig tillitsbrudd. Det hender også at tillitsbruddet ikke bare skjer i forhold til overgriperen, men også fra andre personer barnet har en nær relasjon til (Søftestad, 2005, s. 37). Eksempel på dette kan være mor som ikke handler når barnet forteller om seksuelle overgrep. Min oppfatning er at når barn opplever tillitsbrudd i så nære relasjoner, kan det bli svært vanskelig for barnet å stole på noen i fremtiden. Da tenker jeg at vi som profesjonelle må jobbe for å vinne barnets tillit, slik at det våger å dele sin historie med oss. En måte vi kan gjøre dette på er å benytte oss av den dialogiske samtalemotoden, hvor vi må ha en holdning som gir empatisk anerkjennelse til barnet. Vi må gjøre oss fortjent til å høre barnets historie.

Jeg vil nå drøfte hvorfor barn ikke forteller om seksuelle overgrep og våre holdninger i møte med barn før jeg går inn på Den dialogiske samtalemotoden i kapittel 5.3.

5.1 Hvorfor forteller ikke barn om seksuelle overgrep?

Det kan være mange grunner til at barn ikke forteller om seksuelle overgrep. Når det kommer til små barn, kan det hende at de ikke har kommet dit i utviklingen at de har lært seg begrepene som skal til for å kunne fortelle hva de har opplevd (Langballe, Gamst & Jacobsen, 2010, s.24). Når en skal ha avdekkende samtale med barn, må en ta hensyn til barnet eller ungdommens alder, og barnets kognitive, emosjonelle og sosiale ferdigheter (Søftestad, 2008, s. 138). Barn i førskolealder har oftest ikke kunnskap om at det er tabu å snakke om seksuelle overgrep, så her kan det være lettere å få informasjon av barnet. Min oppfatning er at frykten for konsekvensene av det barnet vil fortelle, som ikke å bli trodd eller tatt på alvor, kan medføre at barnet ikke forteller. Jeg vil her vise til Søftestad (2008, s. 138) sin forklaring om at når barn kommer opp i seks-syv års alderen begynner de å få en større forståelse for konsekvensene det kan ha å fortelle om seksuelle overgrep. Jeg viser her til kapittel 4.1, hvor jeg forstår Leiras (1990) påstand om at kulturens tabu spiller en stor rolle i at barn og ungdom ikke forteller. Hvilken holdning vi har til barnet, oppfatter jeg som meget sentralt for at barnet skal våge å dele sine vonde hemmeligheter med oss. Holdninger vil jeg diskutere i kapittel 5.2.

Flåm og Haugstvedt (2013) har gjennomført en kvalitativ studie som omhandler hvordan foreldre møtte sine barn da deres barn prøvde å fortelle om seksuelle overgrep fra sitt perspektiv. Forskningsartikkelen viser alt fra barn som ble møtt av en forelder som viste interesse for barnets signal, til foreldre som ikke var oppmerksomme på barnas signal om seksuelle overgrep. Jeg tenker at det er relevant å ta med denne studien da den gir et innblikk i hvordan barn går frem for å fortelle om seksuelle overgrep. Selv om denne studien omhandler situasjoner mellom barnet og omsorgsgiver, tenker jeg at dette er situasjoner vi som profesjonelle også kan møte på. Flåm og Haugstvedt (2013) fremhever viktigheten av å være sensitiv og oppmerksomme for barns signal, da dårlig sensitivitet fra den voksne kan være en konkret årsak til at barn ikke forteller. I denne konteksten handler sensitivitet om å

være oppmerksom på barns ord og handlinger, og ut i fra det ta oss tid til å spørre barna når de gir oss signaler på at noe ikke er som det skal.

5.2 Den profesjonelles holdning til barnet

Kulturen vi lever i har påvirkning på alle individer, også oss som profesjonelle (Søftestad, 2004, s. 89). Vi påvirkes av tema som fremmes i media, og det kan virke som det ikke er så stort tabu å stå frem i media som overgrepsutsatt. Når det kommer til mistanker om seksuelle overgrep fra fagpersoner, ser det ut til at frykten for å intervensere kommer frem (Søftestad, 2004). Hvorfor skjer dette? Hva er det vi er så redde for? Min oppfatning er at vi vet som oftest hva som vil være etisk riktig, likevel kan det oppfattes som at frykten for å «pirke i vepsebolet» er svært stor blant oss som profesjonelle. Handler dette om for lite kunnskap og kompetanse? Eller handler det om at en er redd for å bli utstøtt av «det gode selskap» (Søftestad, 2004, s.91)? «Det gode selskap» forstår jeg som våre kolleger, her tverrfaglige og tverretatlige samarbeidspartnere. Det fremkommer at fagfolk i barneverntjenesten, skoler, helsetjenester osv. vegrer seg for å gå inn i samtale med barn hvor det mistenkes seksuelle overgrep (Søftestad, 2005, s.58).

Jeg tenker det er viktig å reflektere over forhold ved oss selv i avdekkende samtaler med barn og unge. Vi må stille oss selv spørsmål som: Hvordan møter jeg dette barnet? Får jeg det til å føle seg trygg eller utrygg i mitt nærvær? Viser jeg respekt for barnet? Hva rører seg i meg når barnet forteller detaljer fra overgrepssituasjoner? Hva kan jeg gjøre for at barnet skal føle seg ivaretatt? Om det er et barn jeg ikke liker, hvordan skal jeg gå frem for å endre den negative innstillingen min til barnet? Der handler det om hvilke holdninger vi har. Fellesorganisasjonens (FO, 2015) yrkesetiske grunnlagsdokument sier noe om at den primære lojaliteten skal være hos den mest utsatte parten, som her vil være barnet. Om en finner det vanskelig å gi den nødvendige hjelpen til et barn, er det viktig at den profesjonelle drøfter dette med kolleger og finner en løsning som best kan ivareta barnet.

I følge Øvreeide (2009, s. 51) er det ikke uvanlig at barn utviser negative og avvisende svar, og da kan vi få en følelse av ikke like barnet. Da må vi jobbe med å få en dypere forståelse for barnet atferd, og tåle de reaksjonene barnet utviser mot oss (Øvreeide, 2009, s. 51). Min oppfatning er at vi må huske på at dette barnet kan ha opplevd ganske alvorlige traumer, og

at barnets atferd er normale reaksjoner på unormale opplevelser. Det finnes ikke noe fasitsvar på hvordan et barn skal reagere på traumer, og det er heller ikke noe fasitsvar på hvordan vi skal møte dette barnet. Jeg tenker at vi må ha en empatisk og anerkjennende holdning til barn, og ikke la oss styre av samfunnets meninger om det tabuiserte tema. I følge Schibbye (1988, s. 169) må vi være åpen og ha en empatisk innlevelse, og prøve å forstå den andres opplevelsesverden. Den andres opplevelsesverden vil her være barnet, og jeg forstår Schibbye (1988) sin definisjon som at vi må prøve å anerkjenne den andres perspektiv, her barnets perspektiv.

Som nevnt i kapittel 4.1 er min oppfatning at det tabuiserte synet på å samtale om seksuelle overgrep også eksisterer blant oss profesjonelle. Konsekvensene av det kan være at det tabuiserte synet fører til at den profesjonelles holdninger gjør at barnet ikke blir gitt mulighet til å fortelle. Hvilke konsekvenser kan dette få for barnet? Vil barnet oppsøke noen andre for å få hjelp? Eller vil dette være med på å gi næring til barnets selvattribusjon, at det tenker at «Det er min egen feil». Kan konsekvensene bli at barnet må bære alene på den vonde hemmeligheten i en årrekke, muligens livet ut? Dette er viktige refleksjoner for å forstå hvordan våre holdninger kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep.

I en Italiensk studie utført av Crisma m.fl. (2004) fortalte ungdom som hadde blitt seksuelt misbrukt som barn, om hvordan de hadde opplevd å bli møtt når de prøvde å fortelle om seksuelle overgrep. Hovedproblemet var ikke var barnets frykt for å fortelle, men de voksnes motvilje mot å lytte, tro på og støtte barnet. Når ungdommen hadde fortalt om å ha blitt seksuelt misbrukt, hadde de opplevd svært lite støtte fra den profesjonelle. Kan den manglende støtten fra de profesjonelle henge sammen med at et samfunnskonstruert tabu har ført til bagatellisering av barnas perspektiv? Dette kan være en årsak, og kan ha en sammenheng med hvorfor de voksne kan ha vist en holdning av mangel på empati og anerkjennelse.

I følge psykiateren Carl Rogers (Kinge, 2006, s.117) skal vi som profesjonelle ha en holdning som består av *kongruens*, *positiv aktelse* og *empati*. Med *kongruens* menes genuinitet. Jeg forstår kongruens med at det vi sier stemmer overens med det vi føler. Stemmeleiet og kroppsspråket vårt er samstemt (Gamst, 2011). Min oppfatning er at samtalen blir ikke genuin hvis vi for eksempel sier til barnet; «Jeg bryr meg om deg», mens stemmen vår høres

fraværende ut og vi sitter med armer og ben i kryss. Jeg tenker at dette er signaler som barnet vil plukke opp, og som da kan føre til at barnet blir usikker på hva som egentlig er vårt budskap. Når kroppsspråket ikke stemmer overens med det vi sier, kalles dette inkongruens (Gamst, 2011, s. 172).

Positiv aktelse, som innebærer en betingelsesløs og fullstendig aksept (Kinge, 2006, s.117), forstår jeg som helt nødvendig om en skal få historien fra barnets perspektiv. Begrepet empati har jeg tidligere vært inne på i teoridelen, hvor jeg har beskrevet empati ved at den profesjonelle prøver å innta barnets perspektiv, og viser en positiv holdning ved å anerkjenne barnet. Med dette forstår jeg Rogers (Kinge, 2006) mening om at ekte empati ikke kan eksistere uten en positiv aktelse, her holdning. Den terapeutiske holdningen må være kongruent for at den positive aktelsen og empatien skal fremstå som genuin.

Jeg har nå drøftet hvordan vår holdning i møte med overgrepsutsatte barn, og hvilke konsekvenser dette kan ha. Substansen i dette blir fra mitt perspektiv at vi må ha en anerkjennende holdning ovenfor barnet. Kommunikasjonen vår må være kongruent for at den anerkjennende holdningen vår skal virke genuin. Jeg tenker at hvis vi har en genuin empatisk anerkjennende holdning i møte med barnet, øker dette muligheten for at barnet får mot til å dele sine vonde hemmeligheter med oss. Jeg skal nå gå videre til hva vi kan gjøre for å trygge barn til å fortelle om seksuelle overgrep.

5.3 Hvordan kan vi trygge barn til å fortelle?

For å finne svar på hvordan vi kan trygge barn til å fortelle om seksuelle overgrep, vil jeg ta utgangspunkt i Den dialogiske samtalem metode (senere omtalt som DCM), da min oppfatning er at den innehar mange verktøy som kan benyttes i avdekkende samtaler med overgrepsutsatte barn. Den dialogiske samtalem metoden preges av et kommunikasjonsmønster med et sterkt barneperspektiv, men det er også hovedtrekk ved DCM som legger til rette for å få en dialog fra barns perspektiv.

Det er av min oppfatning at DCM kan benyttes uavhengig av om det er dommeravhør eller ikke. Gamst, Langballe og Jacobsen utførte en kvalitativ studie i 2009 hvor den Den dialogiske samtalem metoden skulle prøves ut som et kompetansehevingstiltak i barnevernet.

Bruk av DCM i barnevernet førte til at barnevernkonsulentene fikk økt fokus på barns rett til å bli hørt (Gamst, Langballe & Jacobsen, 2010, s.83).

DCM består av åtte faser. Da hovedfokuset mitt i DCM er «fri fortelling», vil jeg gi en avgrensede forklaring om hver fase, for så å gi en dypere forståelse av den frie fortellingen. Den (1) forberedende fase – omfatter tilegnelse av informasjon om barnet. Forberedelse av barnet på hva som skal skje. Forberedelse av barnet gjøres av foreldre eller andre som har ansvar for barnet på daværende tidspunkt. Neste fase er (2) kontaktetablering med barnet. I denne fasen er målet å skape kontakt og klima for tillit. Dette gjøres ved å vise interesse for barnet og ha en empatisk holdning. Når vi har oppnådd kontaktetablering, er neste fase (3) innledende prosedyrer. I den innledende prosedyren gir vi nødvendig informasjon til barnet. Ved (4) introduksjon til tema, leder vi til det aktuelle tema på en åpen ikke-ledende måte, når barnet selv ikke gjør det. Så til den viktigste fasen i DCM, som er (5) fri fortelling. I denne fasen er målet at barnet skal få uttrykke seg så fritt som mulig fra barnets perspektiv. Her er det barnets perspektiv som er i fokus, og vi skal ha en holdning hvor vi er avventende, lytter aktivt og interessert i det barnet forteller (Gamst, 2011). Jeg vil utdype fri fortelling i kapittel 5.5. Nå går jeg videre fra fase 1-5, til fase 6, 7 og 8.

Etter fri fortelling kommer (6) sonderende fase. Sonderende fase vektlegger å motivere barnet til å fortelle mer utfyllende om tema de selv har innført. Deretter innføres tema som er nødvendig for samtalen formål. Den profesjonelle har fortsatt et fokus på at barnet skal fortelle fritt. I den (7) avsluttende fase skal vi avslutte samtalen. I den avsluttende fasen oppsummerer vi samtalen vår. Vi må avslutte på en positiv og ivaretagende måte, og dette gjør vi ved å anerkjenne barnet og opptre ivaretagende og positiv. Til slutt kommer den (8) oppfølgende fase. Denne fasen omfatter å sørge for at barnet og eventuelt andre pårørende blir ivaretatt i etterkant av samtalen. Denne fasen består også i å sørge for ivaretagelse av den profesjonelle som har gjennomført samtalen med barnet (Gamst, 2011).

Ved å ha en bestemt rekkefølge på DCM vil dette gi den profesjonelle en strukturert oversikt i samtalen i samtalen, samtidig som en i praksis kan flette fasene inn i hverandre under samtalen (Gamst, 2011). DCM er ikke laget for å ha en terapeutisk effekt, men egner seg godt for det juridiske og barnefaglige praksisfeltet (Gamst, 2011).

I kapittel 5.4 skal jeg beskrive hva som er hensiktsmessig tilretteleggelse av rommet den avdekkende samtalen skal foregå i, og drøfte hva en skal gjøre når det oppstår en spontan samtale.

5.4 Tilretteleggelse av rommet

I avdekkende samtaler tenker jeg det er viktig at en er bevisst stedet en skal samtale med barnet. Når det er mistanke om seksuelle overgrep er det viktig å sørge for at samtale finner sted i et rom hvor en kan prate uten å bli forstyrret (Gamst, 2011, s.125). Rommet den avdekkende samtalen skal foregå på må ha en beroligende atmosfære, og møblene må plasseres slik at de er tilpasset både voksen og barn. En kan plassere stolene slik at en sitter i nitti graders vinkel ovenfor hverandre, og barnet skal ha en mulighet til å ha en viss avstand til den profesjonelle (Langballe, Gamst & Jacobsen, 2006, s.38). Det er ikke alltid mulig å få tilrettelagt for avdekkende samtaler om seksuelle overgrep da det kan oppstå spontane samtaler (Gamst, 2011, s.127). En spontan samtale er når barn gir signaler om at noe er galt mens en er i en situasjon hvor de fysiske eller psykiske betingelsene ikke er til stede for å få til en strukturert samtale. Uansett hvor og når en slik situasjon skulle oppstå, er det svært viktig at vi tar barnet på alvor. Vi må vurdere situasjonen (Gamst, 2011, s. 127). Kan vi legge til rette for samtalen der og da, eller er det muligheter for å samtale med barnet senere i en bedre tilrettelagt situasjon?

Når det oppstår en spontan samtale er det viktig at vi møter barnet på en anerkjennende måte og finner en løsning for å legge til rette for samtale om barnet ønsker det (Gamst, 2011, s.27). Schibbye (1988, s.169) understreker at empati, forståelse, aksept, toleranse, lytting, bekreftelse og interesse, er egenskaper som inngår i å vise en anerkjennende væremåte. Min forståelse er at uansett når en avdekkende samtale skulle finne sted, må vi være i stand til å omstille oss og tilrettelegge for en slik samtale. Min oppfatning er at når et barn for første gang skal fortelle om å ha blitt seksuelt misbrukt, skal det ikke være rom får å si at det ikke passer. Om vi gjør det, tenker jeg at vi ugyldiggjør barnets opplevelse og risikerer å gå glipp av en mulighet til å avdekke seksuelle overgrep. Dette er momenter vi må trekke frem i samtale med barn om seksuelle overgrep.

5.5 Direkte kommunikasjon og åpne spørsmål – hvordan får til den frie fortellingen?

Da et av hovedfokusene i oppgaven er å forstå barns perspektiv, velger jeg å trekke frem «fri fortelling» som den viktigste fasen i DCM. Når barnet gis mulighet til fri fortelling viser vi at vi anerkjenner barnet og bekrefter at det har rett til å ha sine egne følelser og meninger om sine opplevelser (Gamst, 2011). Vi møter barnets perspektiv, som sier noe om at det er barnet som har spisskompetansen på seg selv. Barnet kan få følelsen av å bli anerkjent, og vi åpner for den frie fortellingen. I den frie fortellingen er det barnet som «har ordet» i en form for monolog, hvor barnet får prate fritt uten å bli avbrutt. For at vi skal få barnet til å fortelle fritt, må vi først etablere kontakt med barnet. Da må vi gjøre oss fortjent barnets tillit. Ved å bekrefte det barnet forteller og ha en empatisk anerkjennende holdning, kan vi oppnå tillit hos barnet (Gamst 2011, s.140-143). Anerkjennelse og empati handler som beskrevet i kapittel 4.2, om å prøve å innta barnets perspektiv og akseptere måten barnet presenterer seg selv og sin situasjon på (Ruud, 2012, s.20). Om vi ikke har en empatisk og anerkjennende holdning til barnet i samtalen, kan ikke vi forvente at barnet skal bli motivert til å fortelle fritt.

En faktor som kan hindre fri fortelling i avdekkende samtaler, er å stille ledende spørsmål til barnet. I følge Gamst (2011) viser all forskning at bruk av ledende spørsmål fører til at det blir vanskeligere å få et ærlig svar fra barnet. Jeg forstår det slik at ved ledene spørsmål kan barnet svare det han eller hun tror er rett i frykt for ikke å tilfredsstille den voksnes forventninger til barnets svar. Eksempel på ledende spørsmål kan være at vi spør: «Tok han deg med på stuen eller soverommet?». Når en voksen stiller et slikt spørsmål, er det av min oppfatning at dette kan føre til at barnet svarer et av alternativene, fremfor å gi et åpent og ærlig svar. Ved å spørre: «Hva skjedde?», gir vi barnet en mulighet for å gi et åpent svar, og rom for at barnet kan fortelle med sine egne ord (Gamst, 2011). Min oppfatning er at ved å stille spørsmål med svaralternativ, spør vi ut fra vårt eget perspektiv. Vi legger ikke til rette for at barnet skal svare fra sitt eget perspektiv. Men noen ganger trenger barn hjelp til å få sortert opplevelsene sine. Da tenker jeg at en kan stille spørsmål med svaralternativ, som for eksempel: «Tok han med deg på soverommet eller stuen, eller var det et annet sted?». Med dette eksempelet trenger ikke nødvendigvis bruk av svaralternativ være en hindring for

barnet, da vi her gir barnet mulighet til å svare ut fra sitt perspektiv (Gamst, 2011). Jeg skal nå drøfte hva anerkjennende kommunikasjon med barn handler om. Uten anerkjennelse vil vi ikke oppnå å få barnet inn i en fri fortelling slik jeg vurderer det. Fri fortelling handler altså om at barnet får fortelle fritt uten avbrytelser fra den profesjonelle. Vi anser barnet som eksperten på sitt liv, og gir rom for at barnet får tid og rom til å fortelle fra sitt perspektiv.

5.6 Anerkjennende kommunikasjon med barn

Ved å kommunisere anerkjennende med barn, viser vi at vi respekterer og gir barnet autoritet i sin historie. Jeg tenker at hvordan vi mestrer å kommunisere anerkjennende med barn, vil vise seg i atferden vår. Jeg vil her vise til Lystad (2006) om at vår holdning og atferd henger sammen. Her er min forståelse at hvis vi har en holdning som sier at vi ikke respekterer barnet og dets historie, vil dette vise seg i den atferden vi har ovenfor barnet. Ved å ha en anerkjennende holdning hvor vi setter barnets perspektiv i fokus, skaper vi en subjekt-subjekt relasjon ved at vi viser barnet respekt, setter oss selv til side og lar barnet eie sine subjektive opplevelser. Dette kan føre til følelsen av fellesskap som skaper en større trygghet hos barnet. Ved å skape den tryggheten øker vi mulighetene for at barnet vil fortelle sin historie fra sitt perspektiv (Gamst, 2011, s. 43). Hvis vi behandler barnet på en ikke-ankjennende måte skaper vi en subjekt-objekt relasjon. Vi har ikke barnets perspektiv i fokus, og samtalen blir styrt ut fra den voksnes perspektiv (Gamst, 2011, s. 44). Min oppfatning er at ved å ha for sterkt fokus på vårt mål kan det bli til en subjekt-objekt relasjon, og vi risikerer å sabotere selve hensikten med samtalen.

For at anerkjennende kommunikasjon skal virke, kan den ikke brukes som en metode, men den må bli en del av vår holdning til barnet (Bae, 1985, sitert i Kinge, 2006, s. 74). Når vi aksepterer og anerkjenner barnet, vil dette påvirke barnets mot til å tørre fortelle om traumer (Gamst, 2011, s. 43). Når barnet forteller om å ha blitt utsatt for seksuelle overgrep, er det viktig at vi som profesjonelle sørger for at barnet blir ivaretatt. Jeg skal nå si litt om hvordan vi kan ivareta barnets følelsesmessige reaksjoner. Her tenker jeg at det blir ekstra viktig at vi er bevisst våre holdninger, da seksuelle overgrep kan være et svært sår tema å snakke om. For å forstå denne sammenhengen er det sentralt å bruke begrepet anerkjennelse. Schibbye (1988) definerer anerkjennelse som å vise forståelse, akseptere,

tolerere, bekrefte, lytte og vise interesse for barnet. Barn i denne situasjonen trenger å bli anerkjent.

5.7 Hvordan ivareta barnets følelsesmessige reaksjoner ved avdekking av seksuelle overgrep?

For et barn eller ungdom å fortelle at det han eller hun har vært utsatt for seksuelle overgrep kan sette i gang store følelsesmessige reaksjoner. Jeg vil her vise til Leiras (1990) beskrivelse av tabu og tabuiserte traumer. For barnet å fortelle at det har vært utsatt for seksuelle overgrep, har jeg forstått kan føles som et stort tabu. For å unngå at barnet blir utsatt for tabuisert traume, er det etter min oppfatning svært viktig at vi ivaretar barnet på en empatisk og anerkjennende måte når barnet forteller om seksuelle overgrep. Hvis barnet begynner å gråte under samtalen, kan vi ifølge Gamst (2011, s. 173) få umiddelbart behov for å trøste og holde rundt barnet. Her er det viktig av vi tar barnets perspektiv og møter barnets følelser ved å vise empati og forståelse for barnets reaksjoner. Hvordan vi velger å trøste barnet må vurderes ut fra situasjonen og barnets behov. Det kan være godt nok for barnet at den profesjonelle gir barnet tørkepapir til å tørke tårene med, mens vi erkjenner at vi ser at barnet har det vanskelig, etterfulgt av stillhet (Gamst, 2011, s.173). Å erkjenne betyr å vise forståelse (Schibbye, 1988, s. 169).

Når barn blir overveldet av sterke følelser og dette vedvarer, kan barnet trenge hjelp til å regulere følelsene sine. En beroligende stemme og anerkjennelse av barnets fortvilelse fra en rolig, trygg og sensitiv voksen, kan bidra til at barnet får regulert følelsene sine (Søftestad, 2014, s.62). Skulle det oppstå at et barn reagerer med utagering og sinne, kan det hjelpe barnet at vi viser nysgjerrighet og forståelse for atferden. Når barnet opplever seg sett og forstått, kan dette være med på redusere sinnet eller andre sterke følelser hos barnet (2014, s.63).

5.8 Håndtering av det smertefulle

For at vi skal kunne fungere over lengre tid i arbeid med overgrepssaker, tenker jeg at tilgang til støtte og veiledning fra kolleger som har kunnskap om problematikken vil være en absolutt nødvendighet. I hvilken grad vi mottar og benytter oss av støtte og veiledning i vårt

arbeid, kan påvirke våre holdninger i møte med barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep.

I følge Sjøftestad (2004, s.89) har det vært lite fokus på de profesjonelles følelsesmessige reaksjoner i arbeid med overgrepssaker, enda vi vet at disse reaksjonene kan få alvorlige personlige og relasjonelle konsekvenser. Jeg stiller meg spørrende til hvordan en som profesjonelle skal klare å ivareta barnet, om en ikke jobber med sine egne følelsesmessige reaksjoner.

Arbeid med barn som har vært utsatt for seksuelle overgrep krever innsats fra flere forskjellige instanser (Sjøftestad, 2004). Viser til stortingsmelding nevnt i kapittel 1.1 hvor det fremkommer at godt samarbeid mellom de tverrfaglige etatene er svært viktig for at barna skal bli godt ivaretatt. Ut fra Sjøftestads (2004) artikkel forstår jeg det slik at tverrfaglig og tverretatlig samarbeid på denne arenaen kan være en utfordring, da en ha forskjellige ansvarsområder og besitter forskjellig fagkunnskap. I følge Sjøftestad (2004, s.93) er det kjennskap til at det har vært både nedvurderinger og saboteringer av hverandres arbeid, og kolleger har opplevd å bli holdt utenfor i samarbeidet rundt barnets situasjon. Min forståelse av det Sjøftestad (2004, s. 93) skriver er at konsekvensene kan være at dårlig samarbeid går utover barnet og den hjelpen han eller hun trenger. Den profesjonelle kan vegre seg for å involvere seg i barnets situasjon, overreagere på eller bagatellisere symptomene på seksuelle overgrep.

For vår egen og barnets skyld har vi som profesjonelle behov for å bli ivaretatt og anerkjent av våre ledere og kolleger. Vi vil ha behov for ivaretagelse uavhengig om vi har kort- eller langsiktig forhold til den traumeutsatte. Vi trenger kolleger som tåler våre følelsesutbrudd og har kunnskap om problematikken (Sjøftestad, 2004, s. 97).

Min oppfatning er at en kan mestre å stå i svært tøffe saker om en har kolleger som støtter og anerkjenner ens arbeid. Jeg tenker det også kan ha god effekt om en får dempet tabuet rundt det å prate om seksuelle overgrep, og at kolleger våger å sette ord på et slikt ubehagelig tema. Vi må minne oss selv på at det er barna vi skal hjelpe. Skal vi kunne hjelpe overgrepsutsatte barn, kan ikke vi ha samme tabubelagte synet på seksuelle overgrep som mange andre samfunnsborgere har. Om vi som skal jobbe med barn, uavhengig om vi er lærere, barnevernspedagoger, miljøterapeuter eller annet, i økende grad våger å sette ord

på tema, kan vi kanskje bidra til at barnet finner «sitt mot» til å fortelle om seksuelle overgrep fra sitt perspektiv, uten å bli styrt av tabuets kraft.

6.0 Oppsummering

I mitt arbeid med denne oppgaven har jeg drøftet hvordan våre holdninger som profesjonelle kan påvirke barns mot til å fortelle om seksuelle overgrep. For å besvare min problemstilling valgte jeg å gjøre et litteraturstudie. Hovedkildene i litteraturstudie var hovedsakelig basert på kvalitative data fra empirisk studie. Studiene er hovedsakelig basert på avdekkende samtaler. Før jeg begynte på selve teoridelen beskrev jeg definisjoner på seksuelle overgrep. Seksuelle overgrep kan defineres som når voksne bruker et barn til å tilfredsstille egne seksuelle behov (Søftestad, 2004; Gamst, 2011).

I teoridelen har jeg beskrevet tabu som et kulturelt fenomen, barns perspektiv, empati og anerkjennelse. Barns perspektiv har jeg forklart med at vi som profesjonelle skal ta hensyn til barnets subjektive opplevelser, og at det er barnet som sitter med spisskompetansen på sitt eget liv. Jeg har også benyttet meg av Leiras (1990) forklaring på tabu som et kulturelt fenomen. Denne teorien har jeg brukt for å forstå hvilke konsekvenser tabuiserte tema kan ha for hvordan våre holdninger som profesjonelle. For å svare på hvordan våre holdninger som profesjonelle kan påvirke barn til å fortelle om seksuelle overgrep, har begrepene empati og anerkjennelse vært det viktigste og mest gjennomgående i min oppgave. Empati handler om å kunne leve seg inn i barnets opplevelser, samtidig som vi beholder vårt eget perspektiv og viser en forståelse for hva barnet formidler (Gamst, 2011, s. 41; Killen, 2013, s.46-47). Annerkjennelse kan beskrives med at vi lytter, forstår, respekterer og viser empati for barnet vi kommuniserer med (Gamst, 2011, s. 43).

I drøftingsdelen av oppgaven min har jeg diskutert hvorfor barn ikke forteller om seksuelle overgrep. Her har jeg kommet frem til at det kan komme av at barnets utviklingsmessige nivå tilsier at de ikke har den forståelsen eller ordforrådet som skal til for å fortelle. Andre årsaker kan være frykt for ikke å bli trodd, eller frykt for konsekvensene det kan ha å fortelle om seksuelle overgrep. Videre drøftet jeg våre holdninger til barn. Her har jeg kommet frem

til at seksuelle overgrep også er et tabuisert tema blant oss som profesjonelle. Videre har jeg drøftet hvordan vi kan trygge barn til å fortelle om seksuelle overgrep. Her har jeg tatt utgangspunkt i den dialogiske samtalemotoden da et hovedfokus i DCM er å legge til rette for å få en dialog fra barns perspektiv. Jeg har også drøftet tilretteleggelse av rommet den avdekkende samtalen skal forgå i. Jeg har diskutert viktigheten av anerkjennende kommunikasjon. Her har jeg vist til at anerkjennende holdning er en evne vi besitter, og ikke noe vi kan bruke som metode (Bae, 1985, sitert i Kinge, 2006, s.74). Når barn forteller om at de er eller har vært utsatt for seksuelle overgrep, kan det oppstå sterke følelsesmessige reaksjoner hos barnet. Derfor har jeg også diskutert hvordan vi kan ivareta barnets følelsesmessige reaksjoner i samtalen. Til slutt har jeg tatt for meg viktigheten av veiledning og ivaretagelse av den profesjonelle. Skal vi klare å ivareta overgrepsutsatte barn, må vi også ta vare på oss selv.

Litteraturliste

Andersen, I.L. (2014). Traumebevisst tilnærming. I S. Søftestad & I.L. Andersen (Red.), *Seksuelle overgrep mot barn, traumebevisst tilnærming*. (s. 54-67). Oslo: Universitetsforlaget AS

Arntsen, E.O. (16.01.2015). Fem tiltalt i en av Norges største overgrepssaker. *VG Nyheter*. Hentet fra <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/krim/fem-tiltalt-i-en-av-norges-stoerste-overgrepssaker/a/23359809/>

Crisma, M., Bascelli, E., Paci, D. & Romito, P. (2004). Adolescents who experienced sexual abuse: Fears, needs and impediments to disclosure. *Child Abuse & Neglect*, 28(10), 1035-1048.

Dalland, O. (2012). *Metode- og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Flåm, A.M. & Haugstvedt, E. (2013). Test balloons? Small signs og big events: A qualitative study on circumstances facilitating adults' awareness of children's first signs of sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 2013 (37), 633-642. Hentet fra: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0145213413001749#>

Fellesorganisasjonen (2015). *Yrkesetisk grunnlagsdokument for barnevernspedagoger, sosionomer, vernepleiere og velferdsvitere*. Hentet fra <https://www.fo.no/getfile.php/01%20Om%20FO/Hefter%20oq%20publikasjoner/Yrkesetisk%20grunnlagsdokument%202015.pdf>

Gamst, K.T. (2011). *Profesjonelle barnesamtaler. Å ta barn på alvor*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Killen, K. (2013). *Profesjonell utvikling og faglig veiledning – Et fellesfaglig perspektiv*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Kinge, E. (2014). *Barnesamtaler – Det anerkjennende samværet og samtalens betydning for barn med samspillsvansker*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Langballe, & Gamst, K. T. & Jacobsen, M. (2010). *Den vanskelige samtalen: Barneperspektiv på barnevernarbeid: Kunnskapsbasert praksis og handlingskompetanse* (Vol. 2/2010, Rapport (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress : online)). Oslo: Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress.

Leira, H. (2003). *Det gode nærvær: Kulturens psykologiske betydning*. Bergen: Fagbokforlag

Leira, H. (1990). Fra tabuisert traume til anerkjennelse og erkjennelse. Del I. Om arbeid med barn som har erfart vold i familien. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*. Vol. 27 (16-22).

Leira, H. (1988). *Kan anerkjennelse av det umulige bli erkjennelse av det mulige?: Fra tabubelagte traumer til kurs i barn og unges rettigheter: En intervensjonsmodell for gruppearbeid med barn og unge som er utsatt for vold i familien*. Oslo: [H.K. Leira].

Leseth, A., & Tellmann, S. M. (2014). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Oslo: Cappelen Damm akademisk.

Lystad, A.M. (2006). *Håndbok i konflikthåndtering*. Oslo: Akribe AS

Meld. St. 53 (1992-1993). *Innstilling fra familie-, Kultur- og administrasjonskomiteen om seksuelle overgrep mot barn*. (1993-1994). Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Innstillinger/Stortinget/1993-1994/inns-199394-174/?lvl=0>

Norge Kunnskapsdepartementet, & Norge Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet. (2013). *Du ser det ikke før du tror det: Rapport fra nasjonal konferanse om tidlig innsats rettet mot barn i alderen 0-6 år*. Oslo: Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet, Helse- og omsorgsdepartementet Justis- og beredskapsdepartementet, Kunnskapsdepartementet. Hentet fra https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/BLD/Rapporter/2013/du_ser_det_ikke.pdf

Ruud, A.K. (2012). *Hvorfor spurte ingen meg? Kommunikasjon med barn og ungdom i utfordrende livssituasjoner*. Oslo: Gyldendal Akademisk

Schibbye, A-L.L. (1988). *Familien: Tvang og mulighet: om samspill og behandling*. Oslo: Universitetsforlaget. Hentet fra <http://www.nb.no/nbsok/nb/279cfcd37691b3b259a16093a14dc83.nbdigital?lang=no#167>

Sommer, D., Samuelsson, I.P. & Hundeide, K. *International Perspectives on Early Childhood Education and Development 2. Child Perspectives and Children's Perspective in Theory and Practice*. Springer Dordrecht Heidelberg London New York

Støren, I. (2013). *Bare søk! Praktisk veiledning i å skrive litteraturstudier*. Oslo: Cappelen Damm AS

Søftestad, S. (2008). *Avdekking av seksuelle overgrep – veier ut av fortielsen*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Søftestad, S. (2005). Rom for barnestemmer? – Om barns medvirkning i barnevernets arbeid i overgrepssaker. *Nordisk sosialt arbeid*, 2005, Vol.25(01), s. 56-69

Søftestad, S. (2005). *Seksuelle overgrep – fra privat avmakt til tverretattlig handling*. Oslo: Universitetsforlaget AS

Søftestad, S. (2004). Fagfolks følelsesmessige reaksjoner – en ressurs i tverretattlig arbeid med overgrepssaker. *Fokus på familien. Tidsskrift for familiebehandling*. Vol. 32. (88-99).

Søftestad, S. (2003). Arbeid med overgrepsutsatte barn – en overkommelig utfordring? *Tidsskrift for sosialarbeidere i Norden. Nordisk sosialt arbeid*. Nr. 2. (89-96).

Thorkildsen, I.M. (2015). *Du ser det ikke før du tror det. Et kampskrift for barns rettigheter*. Bergen: Vigmostad & Bjørke

Øvreeide, H. (2009). *Samtale med barn. Metodiske samtaler med barn i vanskelige livssituasjoner*. Kristiansand: Høyskoleforlaget

